

Червоні рядна

Клим Поліщук

(Із записної книжки)

І так майже щодня: на серці тривога, а в душі туга... Почуття якоїсь незримой погрози переслідувало на кожному кроці. Надворі колективний шарварок, а в кімнаті самотність і отупіння. "Страшно жити в колі безнадійних мрій" — сказав якийсь поет, і я розумію його. Зараз мені тяж чогось страшно, хоч і сам гаразд не знаючого?..

Може, того, що панують такі довгі зимові ночі і що немає чим світити серед них, а може... може, пекельне дно має свій вплив несвідомий на внутрішній стан мого духа, а того так й страшно мені...

Життя я не боюся і цікавлюся ним. Колись блукав на полях кривавої боротьби і мріяв майбутніми днями вселюдного щастя й волі, а зараз, знесилений у боротьбі за свою мрію, — прагну тихого спокою...

Залишив велике місто і, тікаючи у своє рідне маленьке містечко, здавалося, почув себе вільним від скучно-нудних обов'язків життя. Сподівався все знайти так, як було колись... Але дарма були мої сподіванки: спокій давно вкрала тривога. Непомітно для самого себе я віддався грізним з'явищам часу і став нагадувати тих, що звідусіль оточували мене.

* * *

Щовечора, як тільки заходило сонце і над моїм рідним маленьким містечком стелилася тьма зимової ночі, на обрію з'являлися величезні, дрижучо-червоні рядна пожеж. Я, разом з іншими обивателями містечка, виходив на вулицю, де до самої півночі блукав по вузьких дерев'яних пішоходах і, як зачарований, дивився на них і щось своє думав...

До мене часто звертався голос мого старого знайомого, старого Арона:

— Ну!.. Як ви думаєте?.. Для чого ці червоні рядна?

— Нічого, Ароне, то єсть революція! — відповідав я.

Арон мовчки йшов поруч мене, чогось зітхав і мовчав, наче води в рот набрав.

Коли втома зборювала мене і я йшов до своєї хати, то Арон, прощаючись зі мною, завжди казав одно і те саме:

— А ви нічого не чули?.. Скажіть мені, чи нас будуть бити, чи ні?..

— Що ви, Ароне, Господь з вами!.. Хто і за що вас буде бити?.. Тепер тільки буржуазію б'ють, а ви ж бідний єврей! — заспокоював я його.

— Так, так!.. Це правда, що я тільки бідний єврей!.. Слава Богу!.. — казав він сам до себе і міцно-міцно стискав мою руку.

В хаті я сидів на ліжкові і свою тривогу утишував гірким димом тютюну. Хотілося відорватись від такого нудного життя, і жалкував, що не було з ким поділитись думками...

* * *

Чулося, як десь співають півні, торохтить порожняк, бухкає рушниця... Слухав цього придушеного шуму і стомлено засипав кошмарним сном.

В снах снилося велике місто. Барикади і червоні прапори. Згущена людська кров на пішоходах і безліч заморожених трупів... Трупи бідних робітників, трупи селянських дітей в сірих шинелях, трупи знасилюваних жінок і розбитих об каміння дітей... Снилися золоті бані старовинних церков і чулося ридання дзвонів...

Весь у холоднім поту, з одубілою від жаху чуприною, я втівав із того міста в далеч своїх рідних полів і... приходив до свідомості лише тоді, коли почував себе на холодній підлозі.

Якийсь час почуваю необхідність активної участі в боротьбі за волю. Почалося це відтоді, як коло мого рідного містечка заревли гармати. Тепер вже ніхто не блукав на вулиці і не дивився на дрижучо-червоні рядна пожеж. В містечку панувала мертва тиша і якісь чужі, незнайомі люди. Вони казали, що прийшли сюди установлювати спокій, який, начебто, порушила революція, а тому трималися гордо, самовпевнено і деспотично.

Щоранку на дерев'яних парканах громадського саду і на стінах будинків з'являлися запальні відозви, якими чужинці закликали бажаючих вступати до їх війська і йти боротися з "ватагами грабіжників"... Люди ніяково читали ці відозви і мовчки спішилися в свої хати, щоб "не показуватись на очі"...

Якось зайшов до мене Арон. Поздоровкався і став мовчки коло порога.

— Сідайте, Ароне!—сказав я.

— Часи не такі! — відповів він.

— Що сталося, Ароне,—спитався я.

—Червоні рядна вже тут... там вони на краю міста... Страшно... —говорив Арон, цокаючи зубами.

— Не бійтеся, Ароне! Все гаразд буде! От почекайте трохи, скоро прийдуть "наші", — умовляв я його.

Він тільки скрутнув головою. Помовчав трохи і ніяково став казати:

— Ці, що гуляють тут, звичайно підуть звідси, але вони кажуть, що будуть цеї ночі нас бити... Сьогодні, так. І на базарах казали... Вчора ще так говорили, що хтось йде до них на підмогу, а сьогодні кажуть, що такої підмоги не буде. А через це саме кажуть, що "треба жидів бити"!

Арон враз замовк і закрив вид руками. Зігнувся, зщулився, зробився маленький-маленький... Його голова глибоко пірнула в заячий ковнір старенького кожушка, а сива борода зігнулася на грудях і якось нікчемно стала рвучко здригатися...

— Що з вами?! Ви плачете, чи що таке?! — скрикнув я.

—Нічого!., нічого!., то так щось... Старі сльози нічого не варті... Я хотів просити вас, щоб ви допомогли мені сховати десь мою Сару... Може б, так у вас... вихристиянин, то було б краще...

—Не турбуйтеся так... Може ще й нічого не буде, а ви розходилися, як мала дитина... Йдіть краще додому та лягайте спокійно спати... Північ скоро...—сказав я.

—Ну, а Сара, донька моя?.. Вдома страшно їй ночувати... Мені однаково, я вже старий, а вона молода ще і все життя перед нею... От ви християнин, так може... вона не спала б навіть, а тільки пересиділа б де-небудь в куточку...

—Добре, добре! Що ж я можу мати проти сього, але ви, напевне, знаєте, що в мене так не дуже-то безпечно. Мене, як і жида, можуть струсити.

На якийсь час не стало слів. На столі тихо потріскував гніт свічки і нерівне полум'я розганяло по кутках понурі тіні якоїсь тривоги. Стеля, здавалося, вгиналася під непомірною вагою злодійкуватих шелестів, що чулися надворі.

Нагло почувся удар великого дзвону, слідом за яким щось ос— тро-крикливе вдарилося в міцно зачинені віконниці моєї хати і полетіло над дахами будинків, як розхристаний привид. Арон зойкнув і прожогом метнувся в двері. Я хотів щось йому сказати, але тільки виглянув за поріг, думки десь зникли, слова зав'язли між зубами. — Те, що творилося в темі ночі, важко уявити зараз...

Здавалося, що пекло викинуло з себе все злочинство минулих віків... Перед моїми очима гордо і свавільно здіймалися вгору криваво-червоні смуги полум'я пожеж, а на вузьких вулицях лютував і скаженів якийсь велетенський звір.

В повітрі бились чорні птахи людської злоби і диким ураганом реготалося злочинство... Тріщали двері, бряжчали шибки в вікнах, голосили жінки, плакали діти... А над цим всім, десь високо під самісінькими хмарами, блукав розпачливий голос гвал— того дзвону...

Моє рідне тихе, лагідне містечко божеволіло в дикунських інстинктах своїх низин. —Там, де стояла тюрма, гоготала гігантська куча полум'я, а там, де стоїть театр, реготалося якесь страховище. Іноді долітали звідти окремі вигуки і слова. Разів зо два чулося незрозуміле слово "за веру!... за веру!" — а там знов все зникало в шумуючій урагані.

Цілу ніч шаленіла страшна буря погрому і тільки перед самим ранком стала вона затихати. Я весь час чогось думав про Арона і його доньку.—Де він зараз, що сталося із ним?..

* * *

Коли крізь шкалюбини віконниць стало стелитися в хаті бліде світло зимового ранку, я вирішив піти на вулицю і знайти Арона.

Зараз же, як тільки вийшов на вулицю, побачив щось химерне. Скрізь було сумно і мертво. На вулицях розкидані якісь столи, стільці, подушки та самовари, а на пішоходах червоні плями від свіжої крові. В повітрі чувся сморід від пожежі, а над дахами будинків крикали "на одлигу" чорні гайворони.

* * *

Арона не знайшов. Його хата була навстіж відчинена, і все в ній було розкидано. Розпитатись за нього не було в кого, а через те я пішов далі шукати його. "Певне, він у рабина заховався^)— думав я сам до себе і направився на центральну вулицю, де була синагога і де мешкав рабин.

Йшов через бульвар, який був дійсною окрасою цього міста, і жахався

окружаючого.

Скрізь була кров і трупи. Кров на брудних пішоходах, кров на дверях будинків, кров на білих фіранках, що розвівалися з побитих вікон, кров всюди, всюди, всюди... Як божевільний, біг я через бульвари в кінець міста, бажаючи втекти від цих страшних трупів, які лежали на пішоходах... Ось невеличкий монументик поета Пушкіна. Блиснула згадка про той день, як святкували його відкриття. Була весна тоді, цвіли квітки барвисті, молоді панни в білих сукнях, музика грала, промови були... Глянув униз, і жах зв'язав додолу мої ноги. На чорно-блискучому мармуровому п'єдесталі поета було когось розп'ято... Якимось ненароком глянув на голий труп розп'ятої людини і узнав у ній Арона. Його розіп'яли, прив'язавши за руки і за ноги шматками порваного і скривавленого тонкого рядна, а на його оголених грудях симетрично виднілося дві кривавих рани... Очі його з невимовним жахом дивилися в небо, а борода якось інтимно зігнулася до грудей, наче хотіла сховатися від чогось...

Несвідомо для себе самого з моїх грудей вибухло питання:

— А де ж твоя Сара, Ароне?!

Сльози стиснулися в горлі, і я побіг геть від цього страшного трупа...

* * *

Ввечері йшли "наші" і несли з собою червоні прапори. Дивився на них через вікно, і мені здавалося, що вони несуть рештки того рядна, яким розіпнуто Арона.

м. Козятин,

1919 р., січень